

SOCIALNI PROGRAM PREŽIVETJA

ANDREJA KAVAR-VIDMAR

Povzetek

Socialni programi, ki naj zagotavljajo kompleksno pojmovano preživetje kot enotnost fizičnega in moralnega preživetja ter ohranitve ustvarjalnih možnosti se usmerjajo na individualno in societalno raven. Nov odziv je možen v obliki novih storitev, ki jih je treba prilagoditi novim oblikam socialne negotovosti. Te so na primer na individualni ravni: prekvalifikacija in dokvalifikacija za brezposelne, programi za ohranitev delovne sposobnosti, svetovanje, opora, mentorstvo prostovoljnim organizacijam in druge. Na societalni ravni: gospodarska uspešnost, politična urejenost (socialni mir, socialistični družbeni red), pravna država, kulturna in nacionalna samobitnost, ohranjanje civilizacijskih pridobitev. Upoštevati je treba povezanost individualnega in kolektivnega, usklajevanje kratkoročnega in dolgoročnega, socialnih in ekonomskih ciljev.

Summary

Social programs, which should ascertain the survival as a complex unity of physical survival, preservation of moral integrity and maintenance of the creative potentials, should be oriented toward the individual and the societal levels. New responses are possible in the form of new services, adapted to the new forms of social insecurity. Examples on the individual level include: supplementary training, training for new jobs, training for higher levels of skills, counseling, support, and others. On the societal level: economic success, political order (social peace, socialist order), legal state, cultural and national autonomy, preservation of legacies of civilization. The linking-up of the individual and collective, the coordination of short-term and long-term actions, of social and economic goals should be taken into consideration.

Uvod

Za reševanje gospodarskih težav so predvideni različni ukrepi, kot njihovo dopolnilo pa se navaja "socialni program", ki praviloma ni nadrobneje izdelan. Jasno je le to, da naj bi socialni program blažil posledice gospodarskih ukrepov, ki bodo oziroma, ki že prizadevajo posameznike in skupine ljudi.

Problem "preživetja" razumemo kot tako vztrajanje v neugodnih gospodarskih razmerah, ki ne bo v tolikšni meri prizadelo življenjskih funkcij posameznikov in družbe kot celote, da obnova ne bi bila več mogoča, ali pa bi bila možna le z velikimi težavami.

Preživetje se nanaša na individualno in družbeno raven. Po eni strani je treba zagotoviti fizično in moralno preživetje posameznikov, po drugi strani pa fizično in moralno preživetje družbe: slovenskega naroda, pravne države in socialistične družbene ureditve.

S pojmi socialne varnosti bomo opisali, kdo so uporabniki socialnega programa oziroma programov, kakšne socialne primere naj bi socialni programi pokrili in kakšna naj bi bila njihova vsebina, to je dajatve in storitve.

Individualna raven

Gospodarska kriza in ukrepi za njeno odpravljanje prizadevajo večino prebivalstva, vendar nekatere bolj kot druge in različne ljudi oziroma skupine na različen način. Med bolj ogroženimi so osebe, ki že v normalnih okoliščinah potrebujejo posebno varstvo: nesposobni za delo, brezposelni, iskalci prve zaposlitve, delavci z družinskimi obveznostmi, starejši delavci, mladi delavci, invalidne osebe itd. Nova skupina bolj ogroženih so delavci, ki predstavljajo tehnološki ali ekonomski višek. Verjetno bodo uporabniki socialnih programov v vedno večji meri običajni, navadni, "normalni" občani, ki so si doslej svojo socialno varnost zagotavljali z delom, ali so upravičeno pričakovali, da jim bo to omogočeno, ko končajo šolanje. To so generacije ljudi, ki so zrasli z zavestjo, da je delo ena od bistvenih vrednot socialistične družbe in da iz tega izhaja tudi neodtujljiva pravica do socialne varnosti. Pričakujemo pa lahko tudi, če bodo spremembe v delovni in socialni zakonodaji tako radikalne, kot nekateri predlagajo, da se bo zaradi brezkompromisne kompetitivnosti med ogroženimi - vendar na drugačen način - pojavila tudi skupina z delom preobremenjenih ljudi. Smi-

selnost preobremenjevanja nekaterih posameznikov ob hkratni prisilni pasivnosti velikega števila ljudi je seveda vprašljiva.

Socialni primer, ki naj bi ga socialni program pokrila, je na kratko "preživetje", lahko pa bi ga imenovali socialna negotovost (Milosavljevič), torej splošni, nediferencirani socialni primer, ki ima več komponent. Prva je potreba po fizičnem preživetju, ki zahteva predvsem materialna sredstva, druga uporaba prostega časa, to je možnost ustvarjalnosti, ki je za mnoge delo izven doma, tretja komponenta pa je moralno preživetje, ohranitev moralne integritete, smisla življenja, samospoštovanja, življenjske perspektive za posameznike in njihove otroke.

Potrebam oziroma socialnim primerom morajo ustrezati ukrepi, to je vsebina socialnih programov, ki jih enako kot prestacije socialne varnosti, delimo na dajatve in storitve.

Ljudi, ki so zmožni za delo, z dajatvami ne bi smeli zasivizirati, ampak jih vzpodbujati po načelu pomoči do samopomoči.

Delo je podlaga materialnemu in celotnemu družbenemu položaju človeka. Redukcija ustavne pravice do dela in različne oblike denarnih in materialnih dajatev (pravice in pomoči) zanemarja vse nematerialne elemente, ki so vezani na delo.

Nov odziv na izziv sedanjih razmer je možen predvsem v obliki storitev, ki jih je potrebno prilagoditi novi populaciji ogroženega prebivalstva in novim oblikam socialne negotovosti. Socialni program naj bi vseboval storitve, s katerimi bi zadovoljili tudi nematerialne potrebe, ki nastopajo zaradi nedostopnosti dela. Za tiste, ki so brez dela le začasno, so že znani ukrepi prekvalifikacije in dokvalifikacije, ki spreminjajo in dopolnjujejo delovne sposobnosti. Potrebni bi bili tudi programi za ohranitev delovnih sposobnosti, če sprememba ni možna ali ni potrebna. Znano je, da v času brezposelnosti delovne sposobnosti upadajo in da je verjetnost, da bo brezposelni dobil zaposlitev, obratno so-

razmerna s trajanjem brezposelnosti. Vrsta ljudi se sploh ne bo mogla več uvrstiti med aktivno prebivalstvo. Tudi njim je treba dati možnost, da si osmislijo življenje. Postavlja se vzporednica z dejavnostmi upokojencev oziroma za upokojence, npr. izobraževanje in pridobivanje veščin, posebno za samozaposlene, kar ima lahko materialne in moralne učinke.

Storitve za uporabnike bi lahko bile svetovanje in suport v novi situaciji. Razviti pa bi bilo mogoče tudi storitve skupaj z uporabniki, zlasti v obliki prostovoljnega in skupnostnega socialnega dela, pri čemer bi kazalo zajeti različne alternativne oblike. Konkretno bi to bila lahko pomoč prostovoljnima organizacijam, razne delavnice, druženje ipd. Nekaj zgledov za to je npr. v Nemčiji, kjer nekaterim brezposelnim namesto nadomestila izplačujejo 2 leti 80% plače, zato da delajo v prostovoljnih organizacijah. Socialni delavci so do tega sicer kritični, vendar zdaj pri nas ni niti te možnosti. Pač pa je v raznih institucijah precej občasnih del, ki jih odlagajo - npr. urejanje arhivov, posebno tistih na magnetoskopskih trakovih - ki bi jih bilo verjetno možno na primeren način vključiti v socialne programe.

Družbena raven

Na družbeni ravni so socialni primeri oziroma komponente socialne negotovosti analogne kot na individualni ravni. Najelementarnejši je fizični obstoj, ki ga označujejo demografski in ekološki problemi. Na ekonomskem področju gre za gospodarsko uspešnost in materialni standard, na političnem za socialni mir, socialistični družbeni red in vrednote kot so humanizem, socialna pravičnost, delo. Na pravnem področju je treba ohraniti oziroma izgraditi pravno državo, ki spoštuje z ustavo in mednarodnimi dokumenti zagotovljene državljanske, politične, ekonomske, socialne in kulturne pravice. Nenazadnje gre za kulturno preživetje, za ohranjanje nacionalne samobitnosti in civilizacijskih pridobitev, med katere sodi tudi socialna varnost.

Sredstva, ki so ponujena za družbeno preživetje, so

zlasti tržna ekonomija, tudi demokratična družba, manj je govora o socialni politiki, ki bi morala biti posebno v sedanjih razmerah ne le kurativna, ampak predvsem razvojna in inovativna.

Sklep

Očitno je, da so problemi na individualni in družbeni ravni povezani in da jih je treba obravnavati skupaj. Ne moremo imeti ustvarjalne, uspešne in še celo ne humane družbe, če velikemu delu prebivalstva ni omogočen dostop do dobrin, ki so nujne, da bi lahko bili ustvarjalni, izobraženi, uspešni itd.

V ekonomskih in socialnih programih bi torej morali upoštevati povezanost individualnega in kolektivnega. Uskladiti bi morali kratkoročne in dolgoročne ukrepe in paziti, da s kratkoročnim "varčevanjem", npr. na račun otrok, ne bi ogrozili dolgoročnega razvoja. Ne nazadnje bi morali ločiti cilje, ki so v končni konsekvenci socialni, od tržne ekonomije, podjetništva, ali kakorkoli že imenujemo nove gospodarske ukrepe, ki so vendarle samo sredstvo.

S povezavo med individualno in družbeno ravni smo želeli opozoriti, da novodobni socialni avtomatizem lahko povzroči veliko škode ne le posameznikom, katere naj bi, kot se zdi, vsaj delno "žrtvovali višjim ciljem", ampak lahko ogrozi in popači prav te cilje.

Namen ne posvečuje sredstev.

Andreja Kavár-Vidmar, diplomirana pravnica, doktorica pravnih znanosti, redna profesorica, Višja šola za socialne delavce, Šaranovičeva 5, 61000 Ljubljana